

**Міністерство освіти та науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

Мельник Віктор Мирославович

УДК 321.02:323.112

**ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ В ОКЦИДЕНТАЛЬНОМУ ТА
ОРІЄНТАЛЬНОМУ ВИМІРАХ
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
КИРИЛЮК ФЕДІР МИХАЙЛОВИЧ,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри політології.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ВАРЗАР ІВАН МИХАЙЛОВИЧ,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, професор кафедри публічного
управління та міжнародних відносин;

доктор політичних наук, професор
КУЦ ГАЛИНА МИХАЙЛІВНА,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, професор кафедри політології,
соціології та культурології.

Захист відбудеться «24» лютого 2020 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.41 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «22» січня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Постригань Г. Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Політико-антропологічний дискурс є актуальною сферою політології, з огляду на затверджений 2018 р. Міжнародною асоціацією політичних наук (IPSA) «Стратегічний план (2018-2022 рр.)», де політичним експертам з усього світу пропонується приділити особливу увагу дослідженням політичного мислення та світогляду «різних типів людей», а також глобальному різноманіттю. Вважається, що сенс і загальнолюдське значення світоглядної неоднорідності найкраще маніфестують в умовах «фронтирів» – політико-географічних зон культурного контакту та взаємодії відмінних соціально-політичних практик. Оскільки політична антропологія вивчає «людину політичну» (*homo politicus*) через політичні традиції, концептуальне осмислення фронтирів сучасною політичною наукою стає неможливим без розуміння парадигмальних суперечностей в оцінці їхнього значення та функцій різними групами дослідників.

Наприкінці ХХ ст. теоретико-методологічна конструкція політичної антропології набула чітко вираженого змісту світоглядної конфронтації між східними та західними напрямками. У контексті політико-антропологічного дискурсу, ці напрямки об'єднані в межах окцидентального та орієнтального наукових вимірів, до складу яких входять провідні академічні школи та дослідницькі групи політантропологів.

Поглиблення диференціації між окцидентальними та орієнтальними політантропологами, що відбувається сьогодні, зумовлює потребу точної класифікації напрямків, груп і шкіл, а також робить актуальною проблему уточнення методологічних трансформацій і періодизації процесу становлення політантропології, як самостійної дисципліни. Практика розмежування політантропологів, за критерієм їхньої окцидентальної або орієнтальної світоглядної приналежності, знаходить однозначну підтримку в академічних колах, але завдання встановлення критеріїв маркування, дефініції та характеристики теоретико-методологічного значення цих вимірів досі потребує розв'язання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації» та науково-дослідницької теми філософського факультету «Модернізація філософської та політологічної освіти і науки України на основі міжнародних освітньо-наукових стандартів» 16БФ041-01.

Мета дисертаційного дослідження – з'ясувати генезу, сутність і перспективи розвитку окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології.

Поставлена мета дисертації досягається шляхом розв'язання наступних завдань:

1. Виокремити основні етапи наукового становлення політичної антропології.
2. Систематизувати концепції та наукові маркери диференціації окцидентального та орієнтального вимірів усередині політичної антропології.

3. Виявити спільні та відмінні риси в окцидентальних та орієнтальних теоретико-методологічних концепціях сучасної політичної антропології.

4. Класифікувати дослідницькі групи та наукові школи політичних антропологів, за критерієм їх приналежності до окцидентального та орієнтального вимірів політантропології.

5. Розкрити генезу, сучасні особливості та академічні перспективи інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів у сучасній політичній антропології.

Об'єкт дослідження – політична антропологія.

Предмет дослідження – окцидентальний та орієнтальний виміри політичної антропології.

Методи дослідження. З метою розв'язання вищезазначених завдань та для досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження було використано загальнонаукові методи: історіографічний, системний, структурно-функціональний, порівняльний. **Історіографічний метод** дозволив виокремити три основні етапи становлення політичної антропології як наукової дисципліни, а також використовувався для історичного аналізу диференціації окцидентального та орієнтального вимірів політантропології. **Системний метод** допоміг встановити сутність окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології, став у нагоді для характеристики природи диференціації окцидентального та орієнтального вимірів політантропології. **Структурно-функціональний метод** застосовувався для обґрунтування наукових маркерів диференціації політико-антропологічного окциденталізму та орієнталізму, а також під час класифікації дослідницьких груп та наукових шкіл політантропологів, сприяв визначенню критеріїв встановлення їх академічної приналежності. **Порівняльний метод** використовувався у процесі виявлення спільних і відмінних рис в окцидентальних та орієнтальних політико-антропологічних концепціях, зумовив аналіз особливостей і перспектив інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів у сучасній політантропології.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській політичній науці науковим дослідженням окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології. Головні результати дисертаційного дослідження, що містять наукову новизну, полягають в тому, що:

Уперше:

- класифіковано дослідницькі групи та наукові школи політантропологів, за критерієм їх приналежності до окцидентального та орієнтального вимірів;

- ідентифіковано сімнадцять наукових шкіл, об'єднаних у шести дослідницьких групах (1. Панамериканська, 2. Іberoамериканська, 3. Британська, 4. Європейська або континентальна, 5. Французька, 6. Південноафриканська), що репрезентують політико-антропологічні студії окцидентального спрямування;

- ідентифіковано вісім наукових шкіл, об'єднаних у п'яти дослідницьких групах (1. Китайська, 2. Пострадянська, 3. Ісламська, 4. Індійська, 5. Панафриканська), що репрезентують політико-антропологічні студії орієнтального спрямування;

- систематизовано конкретні наукові маркери вивчення політичних традицій, що полегшують диференціацію та порівняння окцидентального й орієнтального вимірів політантропології за критерієм їхнього підходу щодо досліджень політико-антропологічного предмета; такими науковими маркерами запропоновано вважати п'ять світоглядних опозицій побудованих за схемою «маркер окцидентального виміру / маркер орієнтального виміру»:

- a. «інституціалізація / структуралізація»;
- b. «універсалізація / локалізація»;
- c. «конструктивізм / примордіалізм»;
- d. «об'єктивність / суб'єктивність політичних традицій»;
- e. «статичність / динамічність політичних традицій»;

- ототожнено теорії політантропологічних дослідницьких груп окцидентального спрямування з доктриною економічного детермінізму, у той час як теорії політантропологічних дослідницьких груп орієнтального спрямування ототожнено з доктриною географічного детермінізму;

- запропоновано точну дату академічного формування політичної антропології як самостійної дисципліни: 2 грудня 1886 р. (день прочитання Ж. В. де Лапужем лекції на тему «Антропологія та політична наука»);

- доведено, що сучасні окцидентальні політичні антропологи підтримують необхідність запровадження єдиної світової системи демократичного устрою, базованого на потребі максимізації економічних прибутків, тоді як орієнтальні політантропологи наполягають на формуванні поліваріантної світової системи з множинністю традиційних укладів на різних географічних просторах.

Уточнено:

- поділ історико-організаційного процесу становлення політичної антропології, що нараховує три етапи: фізико-антропологічний (XVII-XIX ст.), соціально-антропологічний (XIX-XX ст.), політологічний (1949 р. – дотепер);

- функціональну участь теоретика «негритюду» Е.-Ф.-Д. Сезера в зародженні та еволюції орієнтального виміру політичної антропології;

- поняття геолого-географічного та фінансово-ресурсного напрямків інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології.

Дістали подальшого розвитку:

- політико-антропологічна концепція «мобільності політичних традицій», що визначає структуру політичних традицій за допомогою наступних чинників: етногенетичного походження спільноти, етнонаціональної ідентичності спільноти, політичної культури цивілізаційного простору;

- політико-антропологічна концепція «геопросторовості», що притаманна обом вимірам політичної антропології та потенційно здатна слугувати в майбутньому фактором інтеграції окцидентального й орієнтального вимірів у межі єдиного глобального підходу;

- теза про відсутність перспектив інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології в умовах сучасної тенденції розмежування та диверсифікації дослідницьких груп і наукових шкіл.

Практичне значення здобутих результатів. Головні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані у подальшому інституційному розвитку вітчизняної політичної науки. Зокрема, результати можуть бути корисні фаховим громадським об'єднанням, науково-дослідним центрам та організаціям державної і приватної форми власності, редакційним радам і колегіям періодичних фахових наукових видань. Практичну цінність матиме використання висновків дисертації у підготовці та впровадженні освітніх програм, курсів, навчально-наукових шкіл з проблематики політичної антропології, теорії політики, теоретико-методологічних тенденцій геополітики, політичної географії. Здобуті результати також можуть знайти застосування для розробки навчальних програм і курсів з таких політологічних дисциплін, як «Історія зарубіжних політичних вчень», «Основи крталогії», «Етнополітологія» тощо.

Апробація результатів дисертації. Окремі аспекти дисертації обговорювалися та були апробовані на таких публічних наукових форумах:

- *міжнародні наукові конференції:* Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Луганськ, 30-31 травня 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Луганськ, 26-27 грудня 2013); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015» (Київ, 21-22 квітня 2015); Всеукраїнська науково-практична краєзавча конференція «Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка» (Каховка, 16-17 вересня 2016); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016» (Київ, 20-21 квітня 2016 р.); Одинадцята міжнародна наукова конференція «Філософія. Нове покоління: Між природничими та гуманітарними науками» (Київ, 24-25 березня 2016); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2017» (Київ, 25-26 квітня 2017).

- *всеукраїнські наукові конференції:* Наукова конференція «Науково-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства» (Київ, 2 липня 2015); Всеукраїнська науково-практична конференція «Національні культури в глобалізованому світі» (Київ, 6-7 квітня 2017).

- *літні школи та семінари:* 3rd CGS Summer School and Interdisciplinary Conference «Politicized Society, or How Much Politics Do We Need?» (25 липня – 02 серпня 2014) на факультеті політичних наук та міжнародних досліджень Університету Миколи Коперніка в м. Торунь (Республіка Польща); 4th CGS Summer School and Interdisciplinary Conference «History and Politics. Remembrance as Legitimation» (липень 2015) на факультеті політичних наук та міжнародних досліджень Університету Миколи Коперніка в м. Торунь (Республіка Польща).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 17 друкованих роботах, з яких одна є розділом у зарубіжній колективній монографії з політичних наук, 7 статей опубліковані у вітчизняних фахових наукових виданнях з переліку, затвердженого МОН України та включених у міжнародні наукометричні бази даних,

1 стаття у фаховому виданні іншої держави та 8 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначена її змістом, специфікою об'єкта дослідження, метою і сформульованими завданнями. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації – 250 сторінок, список використаних джерел нараховує 502 найменування на 45 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, визначені об'єкт і предмет, мета і завдання дисертації, характеризується наукова новизна і практичне значення отриманих висновків, описані рівень апробації наукових результатів і структура роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження окцидентального та орієнтального вимірів у політичній антропології» складається з двох підрозділів, присвячених аналізу історико-організаційного становлення політичної антропології та методологічних підходів до характеристики критеріїв і маркерів розмежування окцидентального та орієнтального вимірів політичної науки.

У підрозділі 1.1. **«Витоки політичної антропології та умови її формування (фізико-антропологічний, соціально-антропологічний та політологічний етапи)»** характеризуються історичні та концептуальні підвалини розмежування сучасної академічної спільноти політантропологів на окцидентальний і орієнтальний напрями. Виокремлюються три етапи теоретико-методологічного та організаційного становлення політичної антропології протягом XVII-XX ст.

В межах фізико-антропологічного етапу (XVII-XIX ст.) з'явилися основи антропологічного підходу, що вивчає людину дуалістично (за Р. Декартом). Аналіз літератури дозволяє виокремити головні напрямки політичного теоретизування фізико-антропологічного етапу і встановити імена фундаторів цих напрямків: напрямок соціально-політичної генеалогії (Г. В. Лейбніц, Т. Юнг, Ш. Бонне, Вольтер, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, Ф. Шеллінг, Ж.-Б. де Перт); напрямок факторизації функціонування людської спільноти (Д. Юм, А. Сміт, Ж.-Ф. Шампольон); напрямок біологізації інтелектуальної діяльності (К. Лінней, Ж. де Бюффон, П. Кампер, Ч. Лаєл, Р. Оуен); напрямок контрастного розуміння політики (Г.-Б. Маблі, К. Геллерт, І. Кант); напрямок абсолютизації духу (Г.-В.-Ф. Гегель); напрямок ідеальної раціональності (І.-Г. Фіхте); напрямок природничого розуміння політичної діяльності (Ф. Берньє, С. Гейлз, Ж.-Л. Даламбер, О. Шумлянський, П. Шумлянський, Х. Ф. Геллерт, С. А. Тіссо); напрямок психосоматичного пояснення політики та всіх сторін суспільного життя (С. О. Тіссо, П. Топінар, І. Еккер); напрямок вивчення людства через призму інтелектуальних та класових відмінностей (О. Гамільтон, Ф. Гізо, Ш. Ленорман, Ф. Ленорман, Е. Берк); напрямок антропологічного позитивізму (О. Конт, Г. Спенсер, Е.-А. Морселлі); напрямок філософського антропологізму (Л. Фейєрбах); напрямок політичного

мальтузіанства (Т. Мальтус, П. Ферхюльст); напрямок дарвінізму (Ч. Дарвін, П. Брока, Т. Гекслі, К. Іков). В процесі теоретико-методологічної боротьби між зазначеними напрямками були започатковані дві школи фізико-антропологічних досліджень: расово-сегрегаційна (Ф. Гізо, А. де Токвіль, Ж.-А. де Гобіно, Х. Чемберлен, О. Аммон, Ж.-В. де Лапуж, Л. Вольтман, Ш. Летурно) та ціннісно-універсальна (М. Миклухо-Маклай, К. фон Бер, Хв. Вовк, Ю. Тально-Гринцевич, І. Яворський, Н. Цибульський, А. Елькінд, Е. Кіне) школи антропологічних досліджень *homo politicus*.

В межах соціально-антропологічного етапу (XIX-XX ст.) проблематика *homo politicus* вивчалась антропологами через призму залежності від культури або соціального буття. Антропологи сприйняли тезу про культурну відмінність всіх існуючих у світі людських спільнот: кожна спільнота володіє власною умовною знаковою системою («традиціями»), що сформувалась історично та, передаючись з покоління в покоління (генетично), визначає специфіку відмінності. В залежності від бачення ролі та функцій політики в соціальному розвитку, пропонуємо диференціювати вчених-антропологів соціально-антропологічного етапу наступним чином: перший напрямок – визнавав політичні традиції первинною структурою людських суспільств, внаслідок чого вивчення політики пропонувалось ставити «на чолі» культурної самобутності конкретної спільноти (Ш. Летурно, О.-Г. Аммон, Ж.-В. де Лапуж, Г. Коссінна, Л. Вольтман, Ж. Монтандон, О. Гольденвейзер, А. Редкліфф-Браун); другий напрямок – визнавав політичні традиції вторинною структурою людських суспільств, внаслідок чого вивчення політики пропонувалось «вписувати» в контекст локальної культури (Дж. Фрезер, Б. Малиновський, Л. Леві-Брюль, Ф. Боас, Е.-К. Парсонс, К. Леві-Стросс, Ю. Бромлей).

2 грудня 1886 р., стараннями Ж. В. де Лапужа, термін «політична антропологія» вперше був використаний, як назва самостійної наукової дисципліни, що вивчає політичні традиції. Останні де Лапуж пропонував розглядати, як вищий прояв самобутності народів. Відтак, у межах політологічного етапу (з 1949 року), зусиллями французьких вчених Ж. В. де Лапужа, Ж. Баландьє, Р. Лаві та англійських структурних функціоналістів А. Редкліффа-Брауна, Е. Еванса-Прічарда, М. Фортеса, політантропологія отримала свій остаточний предмет – «політичну традицію».

Історичний процес формування політичної антропології, концептуалізація сучасного сприйняття поняття «політична традиція», диференціація окцидентального та орієнтального вимірів політантропології концептуально досліджуються в працях сучасних зарубіжних вчених Дж. Спенсера, Г. Видри, Б. Томассена, А. Горват, С. Колемана, А. Шаколчі, П. Бурке, Г. Доннана, Дж.-П. Далоз, Г. Классена, Г. де Анни, П. Дюмошеля, Дж. Гулда, С. Хогболе, Й. Морріса, С. Дхакала, Л. Морліно, Д. Берг-Шлоссера, Р. Шатковського, М. Сапіньюолі, І. Ортайли, Ї. Есмера, Т. Асада, В. Бочарова, В. Тишкова, Д. Бондаренка, Т. Щепанської, М. Крадіна.

Проблематику історичного становлення політичної антропології, її органічного зв'язку із політичними теоріями розглядають також вітчизняні науковці – В. Денисенко, Ф. Кирилюк, І. Варзар, Г. Куц, О. Фісун, М. Юрій, В. Павлюк, А. Кравець, Ю. Павленко, С. Конончук, І. Воронов, О. Крисенко, Т. Лушагіна. Питання

функціонування «політичних традицій» та антропологічних вимірів політичних ідеологій аналізують Л. Губерський, В. Андрущенко, І. Кресіна, О. Фельдман, В. Кремень, М. Шабанов, С. Матвієнків, Ю. Павленко, В. Марковець, О. Кірієнко, В. Воронкова, Є. Мамонтова, В. Лемак. Історичні форми політогенезу досліджують Л. Войтович, Ю. Мурзін, О. Моця, М. Горєлов, О. Рафальський, Н. Юсова, О. Петрушенко, О. Балацька, Е. Мамонтова, Р. Вацеба, В. Кіорсак. Окремі аспекти теорії та методології політичної антропології досліджують В. Цвих, С. Мотрен, Д. Петренко, Н. Юськів, В. Бушанський, К. Іщейкін, О. Балацька.

У підрозділі 1.2. «Критерії розмежування окцидентального та орієнтального підходів у політичній науці» аналізуються поняття «окцидентальний вимір» та «орієнтальний вимір» у теоретико-методологічному контексті сучасної політології, а також розкривається зміст і значення відмінностей між умовно «східною» та умовно «західною» спільнотами фахівців у сфері політичної антропології.

Стверджується, що на сучасному етапі вивчення політичної традиції, як основи політико-антропологічного дискурсу, відбувається в межах багатьох наукових шкіл і напрямків. Зважаючи на теоретико-методологічні пропозиції, сформульовані класичними політологічними працями Е. О'Гормана (1958), Е.-Ф.-Д. Сезера (1950, 1966) та Е. Саїда (1978), пропонуємо доктриналізувати поділ сучасної політантропології на окцидентальний та орієнтальний виміри. Визначено, що фундатором поняття «окцидентальний вимір політичної науки» виступив мексиканський вчений Е. О'Горман, згідно праць якого «окцидентальний світ» складається з Європи, Північної та Південної Америки, Австралії. Серйозний вплив латинської культури, за Е. О'Горманом, призвів до формування єдиної політико-правової спадщини, спільної для всіх представників «Окциденту». Водночас, усі народи, які не входять до меж «окцидентального світу», є «чужими» для західного світогляду. Поняття «окцидентальний вимір» у політичному значенні вживали також О. Г. Аммон, Ж. В. де Лапуж, Л. Вольтман, М. Хайдеггер, Л. Вітгенштейн, О. Шпенглер. В 1957 р. М. Хайдеггер зауважив: окциденталізм є історичною формою європейської політичної свідомості.

Засновниками поняття «орієнтальний вимір політичної науки слід вважати мартінікського теоретика Еме-Фернана-Давида Сезера і арабського вченого Едварда Ваді Саїда. За їхніми твердженнями, кордони «орієнтального світу» охоплюють Азію та Африку. Поняття «орієнтальний вимір» у політичному значенні вживали А. Геттнер, К. Леві-Стросс, У. Дюбуа, Л. С. Сенгор, Г. Вернадський, Л.-Г. Дамас, Дж. Ньєрере, а також продовжують обґрунтовувати Т. Асад, З. Фарід, Ч. Чан, Дж. Чен, Ч.-Ч. Ван, Н. Гальперн, Ї. Есмер, І. Ортайли.

Встановлено, що Е.-Ф.-Д. Сезер (1913-2008) розпочав свою політико-антропологічну діяльність ще під час навчання у паризькому лицейі Людовіка Великого, де в 1932-1935 рр. організував випуск журналу «L'Étudiant noir» («Чорний студент»), ключовим гаслом якого було «відновлення традицій». Бачення принципів «орієнтальної політичної думки», на протилежному «окцидентальним традиціям», Сезер виклав у програмній монографії «Про колоніалізм», що ознаменувала формуванню важливої наукової школи політантропологів-орієнталістів – «негритюду». Адепти

школи стверджували, що «всі географічні детерміністи» можуть називатись «політичними орієнталістами», оскільки зміст «орієнтального виміру політичної антропології» передбачає незгоду східних вчених із консумпціонізмом та імперіалізмом західної політології.

Аналіз диференціації окцидентального та орієнтального вимірів усередині політичної антропології дозволяє знайти ключові відмінності у тлумаченні «політичної традиції» представниками різних наукових шкіл і напрямків. Їх, для зручності, ми пропонуємо називати «маркерами виміру» – ключовими словами, що узагальнюють теоретико-методологічні особливості, притаманні або окцидентальному, або орієнтальному вимірам політичної антропології.

Для окциденталістів характерні такі маркери окцидентального виміру політичної антропології: інституціоналізація політичних традицій (Л. Морліно, Д. Берг-Шлоссер, Б. Бадьє, У. ван Бек); універсалізація механізмів їхнього формування, спадкування та побутування (І. Туран, А. Танака, Г. Лашапель, Т. Бонкур); можливість технологічного конструювання політичних традицій (І. Есмер, Н. де Ягер, П. де Туа, Л. Вайтхед); визнання об'єктивності функціонування політичних традицій (Д. Фукс, Г.-Д. Клінгеманн, У. Хоффман-Ланге, К. Сібріц); статичність (нерозривність) вивчення політичних традицій (Е. Роллер, М. Кошкар, А. Яна, А. Ярош, М. Резнік, Р. Шатковський, П. Вавжинський).

Орієнталістам, у свою чергу, притаманні такі маркери орієнтального виміру політичної антропології: структуралізація політичних традицій (К. Леві-Стросс, Б. Е. Робертсон, Ч. Джонсон, І. Кемпбелл, Ш. Рей); локалізація механізмів їхнього формування, спадкування та побутування (Ч. Чан, Д. Чен, Н. Гальперн); ствердження примордіальності традиційних структур і символів (У. Дюбуа, Л. С. Сенгор, Л.-Г. Дамас, Дж. Ньєрере, К. Нкрум, Ч. Джоу); визнання суб'єктивності сфери традиційного (Х. Лі, Т. Ши); динамічність вивчення політико-традиційних структур і функцій (Ф. О. Фанон, Г. Співак, Х. Бхабха, Є. Штейнер, Дж. Батлер, З. Фарід).

Другий розділ «Сутність та критерії диференціації окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології» складається з двох підрозділів, присвячених порівнянню сутності та критеріїв окцидентального та орієнтального вимірів і класифікації дослідницьких груп та наукових шкіл політантропологів.

У підрозділі 2.1. «Сутність окциденталізму та орієнталізму в політичній антропології» здійснено аналіз спільного та відмінного в наукових розробках західних і східних політичних антропологів, який дозволяє зробити висновок про культурні передумови їхньої диференціації. Встановлено, що ключову роль відіграють не стільки теоретико-методологічні симпатії adeptів конкретної дослідницької групи чи школи, скільки їхні ментальні, світоглядні, ціннісні орієнтири. Скажімо, в методологічному контексті, схожого між тезами китайської меритократичної школи та американської школи політичного поля набагато більше, аніж відмінного. Однак, продуковані їхніми прихильниками наукові тексти відрізняються за критерієм ставлення до ролі політичної традиції у соціально-політичній еволюції людства та за критерієм розуміння її футурологічного потенціалу. Скажімо, вивчення політичної традиції відносин між апаратом глави держави в США та КНР є абсолютно ідентичним, за сукупністю застосовуваних

теоретико-методологічних підходів та прийомів, але суттєво відрізняється за типом і характером обґрунтування необхідності такого дослідження і за уявленням про подальші перспективи прикладного застосування отриманих результатів.

Найкраще визначення ментальних, світоглядних, ціннісних орієнтирів, що зумовлюють відмінності одних і тих самих студій, надали сучасні політантропологі-символісти із Кембриджської школи – Гаральд Видра, Бйорн Томассен, Гастінгс Доннован. Такими орієнтирами, на їхню думку, слід вважати індивідуальні форми сприйняття («перцепції») дослідниками, застосовувані щодо нерівномірності символічного сприйняття політики представниками різних етносів, культур та субкультур. Важливо, що з кембриджськими фахівцями погоджується провідний західний теоретик Й. Морріс, дослідження котрого, вкупі з останніми монографіями Т. Бонкура, Л. Морліно та Дж. Спенсера, намагаються довести існування феномену «суспільно-просторової диференціації сприйняття політичних символів».

Обома вимірами політантропологів визнається: політика є завжди символічною, а будь-який символ є завжди політичним. За В. Тьорнером, будь-яка ознака культури має важливе політико-технологічне значення. Підкреслюємо, що ознаками західної політичної культури вважаються високий рівень індивідуального статусу та примат свободи підприємництва, в той час як ознаками східної політичної культури вважаються високий рівень колективізму та примат державних інвестицій. Вперше на це звернули увагу Г. Алмонд і С. Верба. Однак, парадигмальний розвиток озвучена теза отримала завдяки студіям сучасних політантропологів-дифузійоністів з числа представників американської окцидентальної школи антропології влади.

Звертається увага на те, що сучасні окцидентальні (західні) політичні антропологи підтримують необхідність запровадження єдиної світової системи демократичного устрою, базованого на потребі максимізації економічних прибутків, тоді як орієнтальні (східні) політантропологи частіше пишуть про формування поліваріантної світової системи з множинністю традиційних устроїв на різних географічних просторах. Така багатополярна система, на їхню думку, має економічно підтримуватись міжнародно прийнятою практикою державної акумуляції ресурсів.

Встановлено, що ідейно-методологічна конфронтація між політологічним окциденталізмом та політологічним орієнталізмом, продиктована не лише історичним контекстом взаємопоборювання східних і західних політичних культур, але і сучасним станом боротьби між західними уявленнями про однополярну глобалізацію та східними мареннями багатополярним балансом національних держав. Представники китайської меритократичної школи називають цю актуальну інтелектуальну конфронтацію «інтертекстом політичної науки». У межах політичної антропології, йдеться про перехід студій над пріоритетом дихотомії «ми-свої / вони-чужі» (вперше запропонованої Ф. Боасом, В. Вундтом, Ж. В. де Лапужем, Л. Вольтманом та Е. Евансом-Прічардом) на новий рівень. Окцидентальні політантропологи стараються захистити життя політичних традицій у межах глобалізованого світу, визнають економічні та культурно-просвітницькі блага сучасної глобалізації. Вони керуються концептом «економізму» – економічним детермінізмом. Орієнтальні політантропологи намагаються опонувати глобалізму

шляхом наукової абсолютизації ідей примату традицій у політичному житті, визнаючи географічний простір народження базисом життєвого світогляду кожної людини. Вони керуються так званим концептом «геопросторовості» – географічним детермінізмом.

У підрозділі 2.2. «Класифікація груп та шкіл політичних антропологів у межах окцидентального та орієнтального підходів» проаналізовані наявні пропозиції провідних політичних антропологів з приводу класифікації дослідницьких напрямків вчення. Надається авторська класифікація дослідницьких груп і наукових шкіл, базована на розрізненні окцидентального та орієнтального вимірів політантропології. Зауважується: окцидентальний та орієнтальний виміри політантропології розрізняються конкретними науковими маркерами, серед яких найголовнішу роль відіграють дві понятійні опозиції: «універсалізм / локалізм» і «конструктивізм / примордіалізм».

Складовими частинами окцидентального виміру варто визнати наукові концепції: школи політичного поля, школи прикладного аналізу поведінки, школи антропології влади (об'єднуються в межах панамериканської групи політантропологів); школи іберійської інтеграції, школи паніспанізму, школи прямої демократії (об'єднуються в межах ібероамериканської групи політантропологів); школи структурного функціоналізму, школи ортодоксального структуралізму, школи символізму та школи глобальної модернізації (об'єднуються в межах британської групи політантропологів); школи ранньодержавного проектування, школи демократизації адміністрування і традицій соціальної політики, школи культурної політики (об'єднуються в межах європейської групи політантропологів); школи індивідуалізму, школи інтеракціонізму та адаптації (об'єднуються в межах французької групи політантропологів); школи досліджень трансформації, школи політекономії (об'єднуються в межах південноафриканської групи політантропологів).

Складовими частинами орієнтального виміру варто визнати наукові концепції: школи меритократичних студій (утворює китайську групу політантропологів); школи неоевразійців, школи політичної етнології (утворюють пострадянську групу політантропологів); школи суннітського та шийтського політичного традиціоналізму (утворюють ісламську групу політантропологів); школи культурно-географічної детермінації політики, школи соціально-географічної детермінації політики (утворюють індійську групу політантропологів); школи негритюду (утворює панафриканську групу політантропологів).

Незважаючи на декларований орієнталістами відхід від окцидентального інституціоналізму, східні групи та школи політантропологів користуються однаковими параметрами «сприйняття політики», сформульованими Д. Істоном. Де-факто, структуралізм орієнталістів можна визначити як «комунікативний інституціоналізм», в умовах якого функціонують структури, як зв'язки та системи інститутів. Найближчими до окцидентального інституціоналізму виступають політантропологи з числа китайської меритократичної школи, тоді як найбільш віддаленими від істонівського розуміння «перцепції політики» треба вважати adeptів панафриканської школи негритюду.

Вивчення диференціації окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології, не дозволяє підтримати висновок про необхідність відходу політичних антропологів від практики дослідження політичних інститутів, але дозволяє підтримати тезу про нагальну потребу переглянути дефініцію самих політичних інститутів. Зокрема, «колективна політична поведінка» для політантропологів також набуває справедливого статусу самостійного політичного інституту. Імплементация політико-антропологічного погляду на окремі елементи та загальну систему політичної життєдіяльності може призвести до деєстатизації політичної науки, що позитивно позначиться на владних та управлінських стратегіях.

Третій розділ «Проблеми та засади інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів у політичній антропології» складається з двох підрозділів, присвячених систематизації розрізнених поглядів сучасних політантропологів на проблему об'єднання окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології.

У підрозділі 3.1. «Проблеми інтеграції окциденталізму та орієнталізму в політичній антропології» визнається: інтеграція окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології не знаходить достатньої підтримки в фаховому середовищі, оскільки пануючі тенденції диференціації орієнталізму та окциденталізму зазвичай пояснюються одвічною протилежністю двох форм політичного мислення (східного і західного). У зв'язку з цим, в політико-антропологічному академічному середовищі прийнято ототожнювати окцидентальну форму політичного мислення із концептом «реальна політика», а орієнтальну форму політичного мислення із концептом «ідеальна політика». Ключовою невідповідністю між політичними традиціями обох світоглядних систем вважається ставлення східної та західної груп цивілізацій до раціонального прийняття рішень, раціонального планування та прогнозування. Якщо окцидентальний світогляд передбачає так звану «політику раціонального», то орієнтальний світогляд зумовлений пріоритетом так званої «політики ірраціонального».

Сутність політичної антропології в сучасних академічних та ідеологічних умовах можна розкрити лише як «наростання диференціації». Тематичні напрямки, дослідницькі групи, наукові школи продовжують роздроблюватись, протистояти одне одному, відмовляються виробити єдину схему та структуру наукових студій. Політичні антрополози часто звинувачують одне одного в неетичній ідеологізації студій, прихильності до конкретних партійних сил. Важливим визнаємо спостереження про поділ політантропологів на лівий і правий ідеологічні фланги. Для прикладу, окцидентальні політантрополози зазвичай є лівими, у той час, як орієнтальні політантрополози зазвичай є правими, за характером своїх ідеологічних поглядів.

Стверджується, що сучасні політичні антрополози визнають правоту Е. де Сото та Й. Морріса і диференціюють: окцидентальну політику – за критерієм «реалістичного прагматизму», орієнтальну політику – за критерієм «ірраціонального ідеалізму». Більшість авторів підтримують позицію Морріса, але, заглиблюючись в традиційне обстоювання власної політичної самобутності та суверенітету, «не

бачать» в цій дихотомії можливостей і перспектив для академічної інтеграції вимірів. Не варто забувати, що політична антропологія – визнана світовим науковим співтовариством політологічна субдисципліна, котра насправді потребує єдиної методологічної бази задля зручності інтернаціонального академічного діалогу та активізації прикладних досліджень. У зв'язку з цим, описане розмаїття наукових шкіл та груп політичних антропологів створює сьогодні багато теоретико-методологічних проблем і наразі стоїть на заваді запровадження й уніфікації такого діалогу.

У підрозділі 3.2. «Засади інтеграції окциденталізму та орієнталізму в політичній антропології» визначається, що ключовим теоретичним підґрунтям для інтеграції двох вимірів політантропології сьогодні виступає «концепція мобільності політичних традицій» (Дж. Комаров, А. Коен, Л. Гумільов, Р. Гордон, В. Паїпаїс), котра стверджує: політичні традиції перманентно мобільні у просторі та часі. Відтак, структура політичних традицій визначається трьома чинниками: 1) етногенетичним походженням спільноти; 2) етнонаціональною ідентичністю спільноти; 3) політичною культурою цивілізаційного простору. Кожна конкретна політична традиція еволюціонує в умовах впливу трьох перелічених факторів. Стверджується: таку послідовність підтримують всі політичні антропологи, незалежно від окцидентальної чи орієнтальної світоглядної приналежності, що створює передумови для їхньої інтеграції.

З метою доведення теоретико-методологічної значущості «концепції мобільності політичних традицій» вивчається ряд актуальних академічних дискусій, що перманентно виникають у співтоваристві політичних антропологів. Зокрема, найбільш розповсюдженими є спроби застосування «концепції мобільності політичних традицій» у дослідженні політогенезу народів Південно-Африканської республіки та Королівства Бутан. У південноафриканському випадку, головним предметом студій виступає «міксація політичних традицій» (бурських, голландських, німецьких, британських, зулуських, намібійських). В бутанському випадку, головним предметом дослідження виступає дихотомія «ми / вони» у радикальному ламаїзмі Бутану, взаємодія політичних традицій на тибетсько-індійському «фронтирі», синкретичний (водночас світський і релігійний) характер влади настоятелів монастирів, королівська автократія, основні потестарні символи бхотійської історії.

Другим потенційним теоретичним підґрунтям для інтеграції обох вимірів політантропології сьогодні виступає «концепція геопросторовості». Першопочатково вона була притаманна лише теоретичним напрацюванням політантропологів-орієнталістів, але, у процесі розповсюдження політогенетичних студій, була запозичена також фахівцями окцидентального спрямування.

Доводиться: «концепція геопросторовості» в окцидентальному вимірі розвивається сьогодні двома теоретичними шляхами – «геолого-географічним» шляхом і «фінансово-ресурсним» шляхом. У центрі формування та функціонування політичних традицій, на думку представників першого шляху («геолого-географічного»), лежить саме сприйняття і переосмислення людством власного ландшафту і земельних надр (Г. де Анна, П. Дюмошель, Б. Томассен, Г. Видра), тоді

як другий шлях («фінансово-ресурсний») керується «принципом рефлексивності» (Дж. Сорос, Р. Адамс): політичне мислення людини сконцентроване навколо отримання вигоди. У таких світоглядних умовах, простір, як екзистентна величина, сприймається кожною людиною виключно через призму потенційного набуття матеріальних благ і забезпечення фізіологічних інстинктів.

В результаті дослідження з'ясовано: теоретико-методологічний розвиток політичної антропології на сучасному етапі демонструє відсутність близьких перспектив інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів. Однак, перші тенденції до об'єднання окциденталістів та орієнталістів вже існують на імпліцитному рівні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено порівняння окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології, з'ясовано характерні особливості їхнього теоретико-методологічного розвитку, створено класифікацію дослідницьких груп та наукових шкіл, визначено спільні та відмінні риси.

Реалізація мети та виконання поставлених завдань дисертації дозволили зробити наступні висновки:

1. Політична антропологія, як дисципліна, що досліджує традиційні особливості політичної організації народів світу в історичній динаміці, сформувалась протягом XVII-XX ст. Історичний підхід дозволив нам виокремити три етапи її становлення: фізико-антропологічний, соціально-антропологічний, політологічний.

Під час фізико-антропологічного етапу (XVII-XIX ст.), асоційованого зі становленням фізичної антропології і расової теорії, з'явилися основи антропологічного підходу, що вивчає людину дуалістично. Л. Фейербах висловив тезу про політичний зміст людської відмінності від тваринного світу, започаткувавши расово-сегрегаційну школу (Ф. Гізо, Х. Чемберлен, О. Аммон, Ж.-В. де Лапуж, Л. Вольтман, Ш. Летурно). В свою чергу, К. Лінней і Ж. де Бюффон не погодились із тезою про людську виключність, давши початок ціннісно-універсальній школі (М. Миклухо-Маклай, К. фон Бер, Хв. Вовк, Ю. Талько-Гринцевич, І. Яворський, К. Іков, А. Елькінд, Е. Кіне). У другій половині XIX ст., між ціннісно-універсалістською школою (визнавала позитивне значення кожного людського колективу в соціально-культурній еволюції) та расово-сегрегаційною школою (керувалась евгенікою та принципами сегрегації спільнот за расовим, етнічним, класовим або інтелектуальним показниками) розгорнулася ідейна боротьба, що завершилася перемогою ціннісно-універсалістської школи.

Під час соціально-антропологічного етапу (XIX-XX ст.), асоційованого зі становленням соціальної антропології, проблематика «*homo politicus*» вивчалася антропологами як об'єкт соціально-культурного регулювання (Е. Тейлор, Дж. Фрезер, В. Вундт, Б. Малиновський, О. Потебня, Л. Леві-Брюль, Ф. Боас). Розвинулася теза про культурну відмінність всіх людських спільнот, оскільки кожна спільнота володіє власною умовною знаковою системою творення політики

(«політичними традиціями»). Погоджено, що політичні традиції, передаючись з покоління в покоління, визначають специфіку відмінності спільнот (Ф. де Лагун, К. Леві-Стросс, Ю. Бромлей, Л. Гумільов, Дж. Грінберг, М.-А. Кромпець, Е. Сміт). 2 грудня 1886 р. доктор права Ж. В. де Лапуж вперше публічно використав термін «політична антропологія» в значенні наукової дисципліни. Характерно, що Ж. В. де Лапуж підготував курс лекцій з політичної антропології для слухачів Вищої антропологічної школи в Парижі, заснованої та керованої П. Брока. Традиції політичної діяльності в цьому курсі лекцій пропонувалось розглядати, як найвищий прояв культурної самобутності окремих народів.

Під час політологічного етапу (1949 р. – дотепер), політантропологія отримала остаточний предмет – «політичну традицію». Її фундаторами виступили Р. Лаві, А. Сові, М. Леріс, А. Редкліфф-Браун, Е. Е. Еванс-Прічард, М. Фортес, Г. А. Раушнінг, О. Шпенглер, М. Хайдеггер, Е. О'Горман, Е. Ліч, Е.-Ф.-Д. Сезер, Л. Сенгор, Д. Істон, Ж. Баландьє, Е. В. Саїд, Лі Сюецінь, Цзінь Юелінь. Ключовими напрямками політико-антропологічних студій, сконцентрованими передусім навколо спільності та відмінності у різновидах політичних організацій суспільств, є «окцидентальний» (західний) та «орієнтальний» (східний). У фокусі обох напрямків знаходиться нерівномірність сприйняття політики та політичних дій, що для політичних антропологів маніфестують через категорію «політична традиція».

2. Концепцію несхожості «колективного Окциденту» і «колективного Орієнту» ввів у політико-антропологічний дискурс Е. О'Горман. Поняття «орієнтального виміру політичної науки» сформулювали Е. Саїд та Е.-Ф.-Д. Сезер.

Доцільність розмежування сучасної політичної науки на два великих напрями (західний-окцидентальний та східний-орієнтальний) передбачена доктриною «інклюзивності та різноманіття», ухваленою Виконавчим комітетом Міжнародної асоціації політичних наук (МАПН) у 2016 р. Поняття «поляризації політичної думки» за показником простору використовували М. Фортес, М. Хайдеггер, Л. С. Сенгор, В. Дюбуа, К. Нкрум, Е. Саїд, Лі Сюецінь. Серед сучасних політологів цей термін сьогодні застосовують І. Валлерстайн, Р. Інглхарт, Й. Морріс, Е. Люттвак, І. Шелені, А. Шаколчі підкреслюючи географічну поляризацію політичних світоглядів.

Розрізнення окцидентального та орієнтального вимірів усередині політичної антропології здійснюється за конкретними науковими маркерами. Такими запропоновано вважати п'ять світоглядних опозицій: 1) «інституціалізація / структуралізація»; 2) «універсалізація / локалізація»; 3) «конструктивізм / примордіалізм»; 4) «об'єктивність / суб'єктивність політичних традицій»; 5) «статичність / динамічність політичних традицій».

Для окциденталістів характерні такі маркери: 1) інституціалізація політичних традицій (Л. Морліно, Д. Берг-Шлоссер, Б. Бадьє, У. ван Бек); 2) універсалізація механізмів їхнього формування, спадкування та побутування (І. Туран, А. Танака, Г. Лашапель, Т. Бонкур); 3) можливість технологічного конструювання політичних традицій (І. Есмер, Н. де Ягер, П. де Туа, Л. Вайтхед); 4) визнання об'єктивності функціонування політичних традицій (Д. Фукс, Г.-Д. Клінгеманн, У. Хоффман-Ланге, К. Сібріц); 5) статичність (нерозривність) вивчення політичних традицій

(Е. Роллер, М. Кошкар, А. Яна, А. Ярош, М. Рєзнік, Р. Шатковський, П. Вавжинський).

Орієнталістам, у свою чергу, притаманні наступні риси: 1) структуралізація політичних традицій (К. Леві-Стросс, Б. Е. Роберсон, Ч. Джонсон, І. Кемпбелл, Ш. Рей); 2) локалізація механізмів їхнього формування, спадкування та побутування (Ч. Чан, Бр. Бріджес, Д. Чен, Н. Гальперн); 3) ствердження примордіальності традиційних структур та символів (В. Дюбуа, Л. С. Сенгор, Л.-Г. Дамас, Дж. Ньєрере, К. Нкрум, Ч. Джоу); 4) визнання суб'єктивності сфери традиційного (Х. Лі, Т. Ши); 5) динамічність вивчення політико-традиційних структур і функцій (Ф. О. Фанон, Г. Співак, Х. Бхабха, Є. Штейнер, З. Фарід).

3. Аналіз спільного та відмінного в наукових розробках західних і східних політантропологів дозволяє зробити висновок про культурні передумови їхньої диференціації. Ключову роль в ідейному розмежуванні відіграють не стільки теоретико-методологічні симпатії адептів конкретної дослідницької групи чи наукової школи, скільки ментальні, світоглядні, ціннісні орієнтири. Для прикладу зазначимо, що в методологічному контексті, схожого між тезами китайської меритократичної школи та американської школи політичного поля набагато більше, аніж відмінного. Однак, продукovanі їхніми прихильниками академічні тексти відрізняються насамперед за критерієм ставлення до функцій політичної традиції у соціально-політичній еволюції людства та за критерієм розуміння прогностичного потенціалу її дослідження.

Вивченням відмінностей між окцидентальним і орієнтальним вимірами політантропології сьогодні займаються представники кембриджської школи політичного символізму (Г. Видра, Б. Томассен, Г. Доннан, А. Горват, С. Колеман, А. Шаколчі, С. Барінгорст, Т. Баркаві, П. Бурке, Дж.-П. Далоз), представники європейської школи ранньодержавного проектування (Г. Классен, Г. Де Анна, М. Боас, П. Дюмошель, Т. Х. Еріксен, С. Хогболе), представники оксфордської школи ортодоксального структуралізму (М. Кларк, Т. Кузінс, Т. Хендрікс), представники тегеранської школи шиїтського політичного традиціоналізму (Н. Факухі, А. Надєрі, Е. Фаяз, С. А. Фірузабаді), представники делійських шкіл культурно-географічної детермінації політики (Ч. Махаян, М. Срівастава, Ш. Чандел) та соціально-географічної детермінації політики (П. Р. Мондал, І. Чатопадхая, М. Сінгх).

Зокрема, кембриджські політантропологи-символісти вважають ключовими факторами відмінності окцидентального та орієнтального вимірів політантропології індивідуальні форми сприйняття політичних фактів та символів («перцепції»). Поняття таких індивідуальних перцепцій є ідентичним терміну «політична перцепція» В. Тьорнера, застосовуваному щодо нерівномірності символічного сприйняття політики представниками різних етносів, культур та субкультур.

Незважаючи на пріоритет символічних студій, що належить адептам кембриджської школи політантропології, представники всіх груп і шкіл визнають правило: політика є завжди символічною, а символ є завжди політичним. Представники обох вимірів керуються також іншим концептом В. Тьорнера: будь-яка ознака культури має важливе політико-технологічне значення.

Загальноприйнято, що ознаками західної політичної культури вважаються високий рівень індивідуального статусу та примат свободи підприємництва, в той час як ознаками східної політичної культури вважаються високий рівень колективізму та примат державних інвестицій (Г. Алмонд і С. Верба). Підкреслимо, що парадигмальний розвиток ця теза отримала саме завдяки студіям політантропологів-дифузійоністів – представників американської школи антропології влади («енергетичної»).

Ідейно-методологічна конфронтація між політико-антропологічним окциденталізмом та політико-антропологічним орієнталізмом, продиктована не лише історичним контекстом взаємопоборювання східних і західних політичних культур, але і сучасним станом боротьби між західними уявленнями про однополярну глобалізацію та східними мареннями багатополярним балансом національних держав.

Сучасні окцидентальні (західні) політичні антропологи підтримують необхідність запровадження єдиної світової системи демократичного устрою, базованого на потребі максимізації економічних прибутків, тоді як орієнтальні (східні) політантропологи частіше пишуть про формування поліваріантної світової системи з множинністю традиційних устроїв на різних географічних просторах. Така багатополярна система, на їхню думку, має економічно підтримуватись міжнародно прийнятою практикою державної акумуляції ресурсів.

Окцидентальні політантропологи стараються захистити побутування політичних традицій у межах глобалізованого світу, визнають економічні та культурно-просвітницькі блага сучасної глобалізації. Вони керуються концептом «економізму» – економічним детермінізмом. Орієнтальні політантропологи намагаються опонувати глобалізму шляхом наукової абсолютизації ідей примату політичних традицій у житті «*homo politicus*», визнаючи географічний простір народження базисом життєвого світогляду кожної людини. Вони керуються так званим «концептом геопросторовості» – географічним детермінізмом.

Серед наукових маркерів окцидентального та орієнтального вимірів політантропології, найбільш дискусійними виступають дві понятійні опозиції: «універсалізм / локалізм» і «конструктивізм / примордіалізм».

Хоча політантропологи-орієнталісти декларують відхід від інституціоналізму, їхні наукові школи та дослідницькі групи продовжують користуватися параметрами осмислення політичної життєдіяльності людства, запропонованими Д. Істоном в 1959 р. Таким чином, орієнтальний структуралізм, сам того не бажаючи, перетворився в різновид інституціоналізму («комунікативний інституціоналізм»), в умовах якого політичні структури вивчаються, як зв'язки політичних інститутів. Найбільш близькими до окцидентального інституціоналізму виступають саме політантропологи з числа китайської меритократичної школи, тоді як найбільш віддаленими від істонівського розуміння «перцепції політики» вважаємо адептів панафриканської школи негритюду.

4. Системний і структурно-функціональний методи дозволили створити класифікацію дослідницьких груп, визначених за критерієм культурно-

територіальної приналежності місця дислокації та наукових шкіл, визначених за критерієм теоретико-методологічних принципів вивчення політичних традицій.

Складовими частинами окцидентального виміру політантропології визначаємо:

- школу політичного поля, школу прикладного аналізу поведінки, школу антропології влади (об'єднуються в межах панамериканської групи політантропологів);
- школу іберійської інтеграції, школу паніспанізму, школу прямої демократії (об'єднуються в межах ібероамериканської групи політантропологів);
- школу структурного функціоналізму, школу ортодоксального структуралізму, школу символізму та школу глобальної модернізації (об'єднуються в межах британської групи політантропологів);
- школу ранньодержавного проектування, школу демократизації адміністрування і традицій соціальної політики, школу культурної політики (об'єднуються в межах європейської групи політантропологів);
- школу індивідуалізму, школу інтеракціонізму та адаптації (об'єднуються в межах французької групи політантропологів);
- школу досліджень трансформації, школу політекономії традицій (об'єднуються в межах південноафриканської групи політантропологів).

Складовими частинами орієнтального виміру політантропології визначаємо:

- школу меритократичних студій (утворює китайську групу політантропологів);
- школу політичної етнології, школу неоевразійства (утворюють пострадянську групу політантропологів);
- школу суннітського та школу шіїтського політичного традиціоналізму (утворюють ісламську групу політантропологів);
- школу культурно-географічної детермінації політики, школу соціально-географічної детермінації політики (утворюють індійську групу політантропологів);
- школу негритюду (утворює панафриканську групу політантропологів).

5. Ідеї політико-антропологічного глобалізму, як повної інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології (Р. Маккенні, Е. Філіпс, С. Рейна, Дж. Комаров) наштовхуються сьогодні на потужну ідейну опозицію (Й. Морріс, В. Паїпаїс, М. Марковський, Й. Мортімер, Д. Йорке, Дж. Спенсер). Більшість прихильників інтеграції наголошують на потребі поєднання «найкращих рис розуміння політики» обох цивілізаційних систем, але, на жаль, не пропонують реальних підходів щодо розв'язання цього завдання.

Перше теоретичне підґрунтя для інтеграції – «концепція мобільності політичних традицій»: політичні традиції перманентно мобільні та здійснюють безперервну трансляцію у просторі та часі. Структура політичних традицій визначається трьома головними чинниками: 1) етногенетичним походженням спільноти; 2) етнонаціональною ідентичністю спільноти; 3) політичною культурою цивілізаційного простору (регіону). Стверджуємо, що таку послідовність підтримують всі політичні антропологи, незалежно від окцидентальної чи орієнтальної світоглядної приналежності.

Найбільш розповсюдженими вважаємо спроби застосування «концепції мобільності політичних традицій» на матеріалі вивчення політичної еволюції традиційних суспільств та інститутів державної влади у Південно-Африканській республіці та Королівстві Бутан.

У першому випадку, предметом дослідження виступає «міксація політичних традицій» (бурських, голландських, німецьких, британських, зулуських, намібійських), що утворюють так званій орієнтально-окцидентальний «фронтір».

В другому випадку, предметом дослідження виступають протиставлення «ми / вони» (через призму радикального ламаїзму Королівства Бутан), взаємодія політичних традицій на тибетсько-індійському фронтірі, синкретичний зміст владно-розпорядчих повноважень настоятелів монастирів, а також дзонгцапів (бхотійських губернаторів) і королів.

Друге теоретичне підґрунтя для інтеграції – концепція «геопросторовості», першопочатково була притаманна лише політантропологам-орієнталістам.

Геопросторовість політичних антропологів окцидентального виміру розвивається сьогодні двома шляхами – «геолого-географічним» і «фінансово-ресурсним». У центрі політичного традиціоналізму, на думку представників першого шляху, лежить сприйняття власного ландшафту, що призводить до формування стереотипів політичного мислення та психологічних комплексів політичної поведінки. Другий шлях керується «принципом рефлексивності»: політичне мислення «*homo politicus*» сконцентроване навколо отримання вигоди, користі та грошового еквіваленту. Простір, як екзистентна величина, сприймається кожною людиною виключно через призму рефлексії навколо підсвідомого прагнення чи свідомої реалізації такого прагнення в сфері отримання матеріальних благ, а також забезпечення реалізації індивідуальних біологічних інстинктів.

У зв'язку з вищевикладеним визнаємо: інтеграція окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології не знаходить достатньої підтримки в фаховому середовищі, хоча має для цього вагомні концептуальні передумови. Здійснювати таку інтеграцію можливо за умови сприйняття та доктриналізації концепції мобільності політичних традицій та концепції геопросторовості формування та функціонування політичних традицій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ у колективній монографії зарубіжного видавництва:

1. Melnyk V. Chapter Two: Tradition and Nation in Political Anthropology: The Ukrainian Ethno-historical Context. *The Process of Politicization: How Much Politics Does a Society Need?* CGS Studies vol. 5. Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2017. pp. 23-44.

Статті у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз:

2. Мельник В. М. Традиціоналізм і політична антропологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Збірник наукових праць*. 2014. Вип. №8. С. 123-127.

3. Мельник В. М. Теоретична конструкція політичної антропології. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 113 (10). С. 348-360.

4. Мельник В. М. Окцидентальний підхід та дослідницька сфера політичної антропології. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 143 (№4). Ч. 3. Політичні науки. С. 50-57.

5. Мельник В. М. Орієнтальний вимір політичної антропології: дефініція, термінологія, головні політологічні школи. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 144 (№5). Ч. 3. Політичні науки. С. 88-93.

6. Мельник В. М. Три етапи становлення політичної антропології. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 23. С. 190-195.

7. Мельник В. М. Дослідницькі групи та школи політичних антропологів: нова класифікація. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 24. С. 171-183.

8. Мельник В. М. На межі екзистенційної сутності політології: ключові проблеми інтеграції окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 147 (№5). Ч. 3. Політичні науки. С. 57-62.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

9. Мельник В. М. Политико-антропологическое обоснование евразийской социальной интеграции: историографический скифо-сарматизм и географический детерминизм. *Гипотеза / Hypothesis. Научно-практический журнал*. 2018. №2 (3). СПб: СПбГЭУ. С. 13-19.

Тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях:

10. Мельник В. М. Політична антропологія: нові вектори визначення проблематики і методології. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти. Збірник наукових праць (за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції від 30-31 травня 2013 року)*. Частина I. Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2013. С. 82-84.

11. Мельник В. М. Теорія політичної антропології: постановка проблеми. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти. Збірник наукових праць (за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції від 26-27 грудня 2013 року)*. Частина I. Луганськ: Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, 2013. С. 119-122.

12. Melnyk V. Political anthropology of the evolution of ethnic organisms and the notion of nation. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015», 21-22 квітня 2015 року: матеріали доповідей та виступів*. Ч. 9. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 54-56.

13. Мельник В. М. Дослідження етноцентричних ідеологічних систем у політичній антропології. *Наукова конференція «Науково-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства» (2 липня 2015 р.)*. Матеріали доповідей та виступів. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 32-35.

14. Мельник В. М. Традиціоналізм як ідеологічна категорія та її роль в етнополітичних процесах. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016», 20-21 квітня 2016 р.: матеріали доповідей та виступів*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. Ч. 9. С. 77-79.

15. Мельник В. М. Кочівники як етнічний суперстрат у процесі етногенезу українців: політико-антропологічний аналіз. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної краєзавчої конференції «Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка» 16-17 вересня 2016 р. (3 нагоди 25-річчя проголошення Акту незалежності України, 225-річчю заснування міста Каховки та 200-річчя від дня народження письменника, етнографа О. С. Афанасьєва-Чужбинського)*. Упоряд. М. В. Гончар. Херсон: Гілея, 2016. С. 91-94.

16. Мельник В. М. Проблематика антропологічного обґрунтування політичного функціоналізму в Аристотеля. *Філософія: Між природничими та гуманітарними науками. Тези одинадцятої міжнародної наукової конференції «Філософія. Нове покоління» (Київ, НаУКМА, 24-25 березня 2016 року)*. Упоряд. О. Слободян. К.: Києво-Могилянська академія, 2016. С. 96-98.

17. Мельник В. М. Політична антропологія як проект у методологічному дискурсі Жоржа Баландьє. *Національні культури в глобалізованому світі: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 6-7 квітня 2017 року*. К.: КНУКіМ, 2017. С. 120-123.

АНОТАЦІЯ

Мельник В. М. Політична антропологія в окцидентальному та орієнтальному вимірах (порівняльний аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України, Київ, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячене порівнянню окцидентального та орієнтального вимірів політичної антропології, вивченню засад їхньої диференціації (відмінних рис) та передумов теоретико-методологічної інтеграції (спільних рис). У роботі досліджуються підвалини конституювання політичної антропології як самостійної наукової дисципліни, аналізуються процеси формування окцидентального та орієнтального вимірів, уточнюється періодизація історико-організаційних етапів її становлення, класифікуються дослідницькі групи та наукові школи сучасних політантропологів. Визначаються ключові маркери та концепти, що виступають критеріями розрізнення окцидентального та орієнтального вимірів. Пропонується авторська модель класифікації, що дозволяє виокремити сімнадцять

наукових шкіл окцидентального виміру та вісім наукових шкіл орієнтального виміру. Виокремлення наукових шкіл здійснюється на засадах теоретико-методологічного інтересу вчених співтовариств, тоді як конкретизація поняття «дослідницька група» здійснюється за допомогою використання критерію територіальної і академічної приналежності політичних антропологів. Доведено, що інтеграція обох вимірів політантропології, хоча має сформовані концептуальні засади, але не має достатньої кількості прихильників.

Ключові слова: політична антропологія, окцидентальний вимір, орієнтальний вимір, інтеграція вимірів, диференціація вимірів, дослідницькі групи, наукові школи, політична традиція.

АННОТАЦІЯ

Мельник В. М. Политическая антропология в окцидентальном и орієнтальном измерениях (сравнительный аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01. – теория и история политической науки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, МОН Украины, Киев, 2020.

Диссертация посвящена сравнению окцидентального и орієнтального измерений политической антропологии, изучению основ их дифференциации (установлению отличительных особенностей) и предпосылок теоретико-методологической интеграции (установлению общих черт). В работе исследуются основы конституирования политической антропологии как самостоятельной научной дисциплины, анализируются процессы формирования окцидентального и орієнтального теоретико-методологических измерений, уточняется периодизация историко-организационных этапов ее становления, классифицируются исследовательские группы и научные школы современных политантропологов. Определяются ключевые маркеры и концепты, выступающие критериями различия окцидентального и орієнтального измерений. Предлагается авторская модель классификации, позволяющая вычлениить семнадцать научных школ окцидентального измерения и восемь научных школ орієнтального измерения. Выделение научных школ осуществляется на основе теоретико-методологического интереса ученых сообществ, тогда как конкретизация понятия «исследовательская группа» осуществляется с помощью использования критерия территориальной и академической принадлежности политантропологов. Доказано, что интеграция обоих измерений политантропологии, хотя имеет сложившуюся концептуальную предысторию, не обладает достаточным количеством сторонников.

Ключевые слова: политическая антропология, окцидентальное измерение, орієнтальное измерение, интеграция измерений, дифференциация измерений, исследовательские группы, научные школы, политическая традиция.

ANNOTATION

Melnyk V. M. Political Anthropology in Occidental and Oriental Dimensions (Comparative Aspect). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in political sciences, specialty 23.00.01. – Theory and History of Political Science. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to comparing the occidental and oriental dimensions of political anthropology, studying the foundations of their differentiation (establishing distinctive features) and the prerequisites of theoretical and methodological integration (establishing common features). The work examines the foundations of the constitution of political anthropology as an independent scientific discipline, analyzes the processes of formation of the occidental and oriental theoretical and methodological measurements, clarifies the periodization of the historical and organizational stages of its formation, classifies research groups and scientific schools of modern political anthropologists. Political anthropology, as a discipline that explores the traditional features of the political organization of the peoples of the world in historical dynamics, was formed during the XVII-XX centuries. The historical approach has allowed us to distinguish three stages of its formation: physico-anthropological, socio-anthropological, political science stage. The feasibility of differentiating contemporary political science into two major directions (western-occidental and eastern-oriental) is envisaged by the doctrine of «inclusivity and diversity» adopted by the Executive Committee of the International Political Science Association (IPSA) in 2016. The key markers and concepts that serve as criteria for distinguishing between occidental and oriental measurements are determined. An author's classification model is proposed, which makes it possible to distinguish seventeen scientific schools of the occidental dimension and eight scientific schools of the oriental dimension. Scientific schools are distinguished on the basis of theoretical and methodological interest of the scientific communities, while the concept of a «research group» is concretized using the criterion of territorial and academic affiliation of political anthropologists. The distinction between the occidental and the oriental dimensions within political anthropology is made by specific scientific markers. Five worldview markers are proposed to be considered: 1) «institutionalization / structuring»; 2) «universalization / localization»; 3) «constructivism / primordialism»; 4) «objectivity / subjectivity of political traditions»; 5) «static / dynamic political traditions». It is proved that the integration of both dimensions of political anthropology, although it has established conceptual foundations, does not have a sufficient number of supporters.

Key words: political anthropology, occidental dimension, oriental dimension, integration of dimensions, differentiation of dimensions, research groups, scientific schools, political tradition.

Підписано до друку 20.01. 2020 р. Замовл. № 026.
Формат 60х90 1/16 ум. друк. арк. 0,8 друк офсетний.
Наклад 100 примірників.

Вінниця. Друкарня ВНМУ ім. М.І. Пирогова, вул. Пирогова, 56.

